

**Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak:  
Ekonomik Düzeyler, Siyasal Tutumlar, Hayat Tarzları, Dinsel-Ahlaki Yönelimler**

**Destekleyen Kurumlar**

Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri ve Açık Toplum Enstitüsü

**Proje Süresi**

1 Aralık 2006-31 Aralık 2007

**Proje Yürütücüsü**

Doç. Dr. Hakan Yılmaz  
Boğaziçi Üniversitesi  
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

**Araştırma Danışmanları**

Dr. Emre Erdoğan  
Güçlü Atılğan

**Saha Araştırmasını Yürüten Kurum**

Infakto Research Workshop

**Araştırma Asistanları**

Begüm Uzun  
Taylan Acar

**Kısa Dönemli Asistanlar**

A. Aydan Piker  
Asli S. Okyay  
Ayca Uygur  
Ömer Ak  
Selen Artan  
Gül Catir  
Alena Chavdarova  
Melike Yavuz

**Doç. Dr. Hakan Yılmaz – Kısa Özgeçmiş**

Doç. Dr. Hakan Yılmaz, Galatasaray Lisesi’nden ve Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nden mezun oldu. Master ve doktora derecelerini A.B.D.’de Columbia Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nden aldı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesidir ve aynı üniversitenin Avrupa Çalışmaları Merkezi’nin ve Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans Programı’nın yürütme kurullarında görev yapmaktadır. Doç. Dr. Yılmaz, yakın dönem Türk siyasal hayatı; Türkiye’de siyasal ve popüler kültür; Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ve Avrupa bütünleşmesinin kültür ve kimlik boyutları; demokratikleşme sürecinin dış dinamikleri üzerinde çalışmaktadır. Doç. Dr. Yılmaz’ın proje yürütücüsü olarak görev aldığı bazı araştırma projeleri şunlardır: “Türkiye’de Halkın Avrupa Birliği Karşısındaki Tutumları” (2002; Ali Çarkoğlu, Refik Erzan ve Kemal Kirişçi ile birlikte); “Türkiye’yi Avrupa Haritası’na Sokmak” (2002; Ali Akay, Duygu Köksal, Arzu Öztürkmen ve Aslı Özyar ile birlikte); “Türkiye’de Avrupa Şüphenciligi” (2004); “Türkiye’de Muhafazakarlık” (2006); “Türk ve Fransız Gençleri Arasında Münazaralı Diyalog Geliştirme” (2006; Semih Vaner, Emre Erdoğan, Güçlü Atılğan, Levent Ünsaldı, Arzu Öztürkmen ve Marie-Hélène Sauner ile birlikte); “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Kimliğin Rolü: Fransa ve Almanya Örnekleri” (2007). Doç. Dr. Yılmaz’ın yakın zamanlardaki bazı yayınları şöyle sıralanabilir: *Placing Turkey on the Map of Europe* (İstanbul: Boğaziçi University Press, 2005); “Islam, Sovereignty, and Democracy: A Turkish View” (*Middle East Journal*, Vol. 61, No. 3, Summer 2007, pp. 477-493); "Euroskeptizismus in der Türkei - Parteien, Eliten und öffentliche Meinung, 1995-2006" (in *Die Türkei und Europa*, ed. Gabriele Clemens, Hamburg: LIT-Verlag, Studien zur Neueren Europäischen Geschichte Bd. 1, pp. 215-243, 2007); “Turkish Conservatism and the Idea of Europe” (in *Between Europe and the Mediterranean: The Challenges and the Fears*, ed. Paul Sant Cassia and Thierry Fabre, New York: Palgrave MacMillan, 2007, pp. 137-161), “Turkish Identity on the Road to the EU: Basic Elements of French and German Oppositional Discourses” (*Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 9, Issue 3, 2007, pp.293-305); ve “Euroskepticism in Turkey: Parties, Elites and Public Opinion, 1995-2006” (forthcoming in *South European Society and Politics*, spring 2008).

**İletişim Bilgileri**

Boğaziçi Üniversitesi  
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi  
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü  
34342 Bebek-İstanbul

Tel: (212) 359 65 04 ve 359 73 44

Fax: (212) 287 24 55

E-mail: yilmazh@boun.edu.tr

**A) ARAŞTIRMANIN AMACI****1) Demokrasinin ve düzenin toplumsal tabanı olarak orta sınıf**

Aristo’dan bu yana, genel olarak siyasal istikrarın, özel olarak da demokratik rejimin toplumsal tabanı olarak, ne yoksul, ne de zengin olan bir orta sınıfın gerekliliğinden bahsedilir. Yoksullar ve zenginler arasındaki tabakayı oluşturan bu orta sınıfın hangi değerleri demokrasilerin yaşaması için elzem görülmüştür? İlk akla gelenler, şunlardır:

- Orta sınıflar, yoksulların ve zenginlerin bencilliği karşısında, daha az bencil ve kamusal çıkarları savunmaya daha yatkın bir katmandır. Batı demokrasilerinin toplumsal temeli olan “Kamusal İnsan”, orta sınıfların bir ürünüdür. Bu kapsamda, vergi vermek, kamu malının kullanımına özen göstermek, trafik kuralları gibi toplumsal kurallara uymak, başkalarının haklarını gözetmek ve genel olarak toplumsal düzenin korunması konusunda hassas davranırlar. Böylelikle, bir yanılla kuralları savsaklama ve by-pass etme eğilimi olan alt sınıflardan, diğer yanılla da kuralları kendi çıkarları doğrultusunda parasal güçleriyle aşmaya ve yozlaştırmaya meyilli üst sınıflardan ayrışırlar.
- Orta Sınıflar, liyakata dayanan-meritokratik bir toplumu savunurlar. Geldikleri yere yetenek, zeka ve çalışmaları sayesinde gelmişlerdir, bu yüzden bu değerleri yüceltirler. Fırsat eşitliğine inanırlar, ama düzgün bir yarışın sonunda elde edilen ödüllerin eşitsiz dağılmasından da rahatsızlık duymazlar. Böylelikle, bir yandan hayatta yükselmek için inaye, koruma ve patronaja muhtaç alt sınıflardan, ve öte yandan ise aile, miras ve para gücüyle kolay yoldan yükselen ve yarışı koşmadan kazanan varlıklı sınıflardan ayrışırlar.
- Orta sınıflar, yoksulların duygusallığı ve zenginlerin çıkarıcılığı karşısında akli ve akılcılığı savnurlar.
- Orta sınıflar, ne aşırı gelenekçi ne de aşırı değişimci oldukları için, gelenek ve değişim arasında yumuşak bir denge kurarlar.
- Orta sınıflar, biraz daha iyi bir hayat uğruna siyasal aşırılıklara savrulmaya meyilli yoksulların ve kendi çıkarlarını korumak uğruna hak ve hürriyetlerden vazgeçmeye hazır zenginlerin aksine, siyasal kutuplaşmaları uzlaştırıcı ve merkezde buluşturucu bir rol oynarlar.

**2) Peki, günümüzde Türkiye’de bir orta sınıftan bahsedebilir miyiz?**

Bu soruyu, farklı cephelerden bakarak, beş ana başlık halinde inceleyeceğiz:

- Algılar-Beklentiler: Topluma öz-algılamalar ve beklentiler açısından bakıldığında kaç sınıfsal kümelenme ortaya çıkıyor ve bu bağlamda bir orta sınıftan bahsedebiliyor muyuz?
- Siyasal Gruplaşmalar: Topluma parti tercihleri; demokrasi karşısındaki tutumlar; etnik, dinsel, ideolojik kutuplaşmalar karşısındaki tutumlar açısından bakıldığında kaç sınıfsal kümelenme ortaya çıkıyor ve bu bağlamda bir orta sınıftan bahsedebiliyor muyuz?
- Ekonomik Gruplaşmalar: Topluma gelir seviyesi, meslek, mülkiyet, eğitim seviyesi, yaşam seviyesi açısından bakıldığında kaç sınıfsal kümelenme ortaya çıkıyor ve bu bağlamda bir orta sınıftan bahsedebiliyor muyuz?
- Sosyal Gruplaşmalar: Topluma hayat tarzları, gelenek ve aileye karşı konulan mesafe, dinsel-ahlaki değerler açısından bakıldığında kaç sınıfsal kümelenme ortaya çıkıyor ve bu bağlamda bir orta sınıftan bahsedebiliyor muyuz?
- Bu farklı orta sınıfların arasında ne tür bağlantılar, kesişmeler, çatışmalar var? Orta sınıflar, alt ve üst sınıflardan hangi nesnel ve öznel çizgilerle ayrılmaktadır? Bölgesel dağılımı nasıldır? Sosyoekonomik konumu, siyasal tutumu ve kültürel değerleri nasıl şekillenmiştir? Gelir, statü, değerler bakımından tek bir homojen orta sınıftan bahsedebilir miyiz? Orta sınıf kendi arasında nasıl ve hangi ölçütler üzerinden katmanlaşmıştır?

**3 Araştırma Yöntemleri**

(1) Literatür taraması;

(2) 8 ilde 56 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmeler (Kasım 2006-Mart 2007);

(3) Türkiye’nin **kentsel** bölgelerini temsil eden 18 ilde rassal örneklem yöntemiyle seçilen 1809 kişi ile yüzyüze görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklaması (Eylül 2007).**Kamuoyu Yoklamasının yapıldığı iller ve görüşme sayıları:**

	Anket Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
1 Adana	157	8,7
2 Ankara	145	8,0
3 Antalya	56	3,1
4 Bursa	95	5,3
5 Diyarbakır	112	6,2
6 Edirne	66	3,7
7 Erzurum	53	2,9
8 Gaziantep	58	3,2
9 İstanbul	375	20,7
10 İzmir	112	6,2
11 Kayseri	97	5,4
12 Kocaeli	64	3,5
13 Konya	59	3,3
14 Malatya	82	4,6
15 Manisa	113	6,3
16 Samsun	64	3,5
17 Trabzon	63	3,5
18 Zonguldak	36	2,0
<b>TOPLAM</b>	<b>1809</b>	<b>100,0</b>

**Derinlemesine Görüşmelerin yapıldığı iller ve görüşme sayıları:**

	Görüşme Sayısı
1 Ankara	8
2 Bursa	5
3 Diyarbakır	5
4 Gaziantep	5
5 İstanbul	12
6 İzmir	6
7 Konya	5
8 Samsun	5
<b>TOPLAM</b>	<b>56</b>

**B) ANA BULGULAR**

“Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak: Ekonomik Düzeyleri, Siyasal Tutumları, Hayat Tarzları, Dinsel-Ahlaki Yönelimleri” başlıklı araştırma projesinin amacı, günümüz Türkiye’inde sosyal ve ekonomik bakımdan ortada yeralan, siyasal ve kültürel tutumları bakımından ise “medeni değerler”e sahip bir “orta sınıf”ın olup olmadığını araştırmaktır. Eylül 2007’de yürütülen kamuoyu yoklamasının bulgularına dayanarak, günümüz Türkiye’sinin kentsel bölgelerinde üç ana sınıfsal küme ortaya çıkarılmıştır. Piramidin tepesinde, kentsel nüfusun yaklaşık yüzde 22’sini oluşturan üst sınıf, eteğinde ise nüfusun yüzde 33’üne tekabül eden alt sınıf bulunmaktadır. Piramidin göbeğinde ise, yüzde 45’lik bir oran ile en kalabalık kesimi teşkil eden orta sınıf bulunmaktadır. Orta gelirli, modern dindar, yeni sağ eğilimli, gelecekte iyimser beklentiler içinde olan Türkiye’nin orta sınıfı, AB üyeliğine de en güçlü desteği veren toplumsal kesim olarak ortaya çıkmıştır.

**C) TEMEL SINIFSAK KÜMELER VE PROFİLLER**

“Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak: Ekonomik Düzeyleri, Siyasal Tutumları, Hayat Tazları, Dinsel-Ahlaki Yönelimleri” başlıklı araştırma projesinin amacı, günümüz Türkiye’inde sosyoekonomik konum (gelir ve statü) bakımından “orta sınıf” özelliği taşıyan, siyasal ve kültürel tutumları bakımından ise “medeni değerler”e (“civic values”) sahip bir “medeni sınıf”ın olup olmadığını araştırmaktır. Aristo’dan başlayarak bir çok düşünür ve sosyal bilimci, böyle bir “merkezi ve medeni” topluluğın demokratik bir rejimin sosyokültürel altyapısını veya önkoşulunu oluşturduğunu söylemiştir.

Araştırma, niteliksel ve niceliksel yöntemlerin birarada kullanılmasıyla yürütölmüş ve 1 Aralık 2006-31 Aralık 2007 tarihleri arasında sürdürölmüştür. Bu bağlamda, Kasım 2006-Mart 2007 tarihlerinde 8 ilde 56 kişi ile teke tek ve yüzyüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu derinlemesine görüşmelerden ve diğer kaynaklardan çıkan bulguların ışığında bir soru formu geliştirilmiştir. Bu soru formu temelinde, Eylül 2007 tarihinde Türkiye’nin kentsel bölgelerini temsil eden 18 ilde rassal örneklem yöntemiyle seçilen 1809 kişi ile yüzyüze görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklaması yapılmıştır.

Kamuoyu yoklamasının bulgularına dayanarak, Türkiye’nin kentsel yörelerinde yaşayan insanlar ana sınıfsal kümlere ayrılmış ve bu kümeler içinde orta sınıf diyebileceğimiz sınıfın öznel ve nesnel sınırları çizilmiştir. Bu kümeleme yapılırken, kişilerin toplumdaki itibar ve konumlarına ilişkin algılamaları; geçmişten bugüne ve bugünden geleceğe bu konumlarının nasıl değiştii ve değişebileceğine ilişkin değerlendirme ve beklentileri; kuşaklararası karşılaştırmaları; dinsel değer ve tutumları; siyasal değer ve tutumları ve parti tercihleri; AB karşısındaki tutumları; hayat tarzına ilişkin farklılıkları gözönüne alınmıştır. Bu şekilde, günümüz Türkiye’sinin kentsel bölgelerinde üç ana sınıfsal küme ortaya çıkarılmıştır. Piramidin tepesinde, kentsel nüfusun yaklaşık yüzde 22’sini oluşturan üst sınıf, eteğinde ise nüfusun yüzde 33’üne tekabül eden alt sınıf bulunmaktadır. Bu sınıflara, daha doğru bir terminolojiyle, orta-üst ve orta-alt sınıflar da diyebiliriz. Piramidin göbeğinde ise, yüzde 45’lik bir oran ile en kalabalık kesimi teşkil eden orta sınıf bulunmaktadır. Bu üç sınıfsal kümenin sosyoekonomik, siyasal ve kültürel özellikleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

**TABLO 1: TÜRKİYE’DE TEMEL SINIFSAK KÜMELER**

	<i>Alt Sınıf</i>	<i>Orta Sınıf</i>	<i>Üst Sınıf</i>
<b>Toplum İçindeki Yüzdesi</b>	33%	45%	22%
<b>Dindarlık Eğilimi</b>	Geleneksel Dindar	Modern Dindar	Modern Dindar
<b>Siyasal Eğilim</b>	İlgisiz-Bilgisiz (Parokyal) veya Geleneksel Sağ	Yeni Sağ (Ağırlıklıla AKP seçmeni)	Geleneksel Sol (Ağırlıklıla CHP seçmeni)
<b>Gelir Düzeyi</b>	Düşük Gelirli	Orta Gelirli	Yüksek Gelirli
<b>Yakın Gelecekte Ekonomik Beklentisi</b>	Ekonomik durumunun makul bir ölçüde iyileşeceğini bekliyor	Ekonomik durumunun büyük ölçüde iyileşeceğini bekliyor	Ekonomik durumunun büyük ölçüde kötüleşeceğini bekliyor
<b>Avrupa Birliği Karşısındaki Tutum</b>	Zayıf AB Yandaşı	Güçlü AB Yandaşı	AB Şüphecisi



**C) ÜÇ TEMEL SINIFSAK KÜMENİN SOSYAL, SİYASAL, KÜLTÜREL, EKONOMİK ÖZELLİKLERİ**

		<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran
<b>EĞİTİM</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM</b> içindeki yüzdelerik oran	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
<b>Liseliler</b> (Lise mezunlarının çoğunlukta, lise üstü okumuşların azınlıkta olduğu grup)	52%	43%	50%	66%
<b>İlkokullular</b> (Beş yıllık ilkokul mezunlarının çoğunlukta, ilkokul altı eğitim almışların ve okumayazma bilmeyenlerin azınlıkta olduğu grup)	48%	57%	50%	34%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

		<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdelerik oran
<b>AB TARAFTARLIĞI/KARŞITLIĞI</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM</b> içindeki yüzdelerik oran	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
<b>AB Karşiti</b>	22%	5%	25%	43%
<b>AB Yanlısı-Parokyal</b>	11%	29%	3%	1%
<b>AB Yanlısı-Zayıf</b>	32%	54%	19%	26%
<b>AB Yanlısı-Güçlü</b>	34%	13%	52%	29%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

<b>LAİKLİK</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ALT SINIF içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ORTA SINIF içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ÜST SINIF içindeki yüzdeler oran</b>
<b>Parokyal (Bilgisi ve ilgisi zayıf)</b>	36%	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesiz
<b>Reformcu Laik (Genelde laikliğin olduğu gibi kalmasını savunurken, önemli ölçüde de biraz yumuşatılması gerektiğini savunuyor)</b>	21%			
<b>Katı Laik (Laikliğin bugünkü haliyle olduğu gibi kalmasından yana)</b>	43%			
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

<b>SOSYAL BİREYÇİLİK (KADIN ERKEK EŞİTLİĞİNE ÖNEM VERME; ÇOCUKLARIN ÖZGÜRLÜĞÜNE ÖNEM VERME; REKABETE VE BAŞARIYA ÖNEM VERME)</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ALT SINIF içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ORTA SINIF içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ÜST SINIF içindeki yüzdeler oran</b>
<b>Sosyal Bireycilik Düşük</b>	41%	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesiz
<b>Sosyal Bireycilik Yüksek</b>	59%			
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

<b>EKONOMİK BİREYCİLİK</b> (ZENGİNLİK VE YOKSULLUĞUN ASIL KAYNAĞININ KİŞİNİN ÇALIŞMASI VE YETENEĞİ OLDUĞUNA İNANMA; EKONOMİK BAŞARIYI AÇIKLARKEN ŞANS, KADER, İLTİMAS GİBİ FAKTÖRLERE PRİM VERMEME)	<b>TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdeler oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdeler oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdeler oran
		<b>Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci</b>	<b>Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci</b>	<b>Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesiz</b>
<b>Ekonomik Bireycilik Düşük</b>	58%	57%	53%	68%
<b>Ekonomik Bireycilik Yüksek</b>	42%	43%	47%	32%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

<b>EVLİLİK</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran</b>	<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdeler oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdeler oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdeler oran
		<b>Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci</b>	<b>Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci</b>	<b>Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesiz</b>
<b>Evli</b>	68%	71%	72%	57%
<b>Bekar/Hiç evlenmemiş</b>	28%	23%	25%	39%
<b>Boşanmış/Ayrı</b>	2%	1%	1%	2%
<b>Dul</b>	3%	5%	1%	2%
<b>Dini nikahlı veya beraber yaşayan (Resmi nikah olmadan berab</b>	0%	0%		
<b>Evlilik: Cevap yok</b>	0%			0%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

CİNSİYET	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelerik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran
Erkek	50%	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphecisi
Kadın	50%			
TOPLAM	100%	100%	100%	100%

SAĞ-SOL EKSENİNDE KENDİNİ YERLEŞTİRME	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelerik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran
Solcu	13%	Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphecisi
Orta	43%			
Sağcı	32%			
Sağ-Sol: Cevap Yok	12%			
TOPLAM	100%	100%	100%	100%

MİLLİYETÇİLİK EKSENİNDE KENDİNİ YERLEŞTİRME	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran	<u>ALT SINIF</u> içindeki yüzdeler oran	<u>ORTA SINIF</u> içindeki yüzdeler oran	<u>ÜST SINIF</u> içindeki yüzdeler oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
Milliyetçi Değil	8%	5%	5%	18%
Milliyetçilik Orta	37%	42%	34%	33%
Milliyetçi	48%	41%	57%	41%
Milliyetçilik: Cevap Yok	7%	12%	3%	7%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

DİNDARLIK EKSENİNDE KENDİNİ YERLEŞTİRME	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdeler oran	<u>ALT SINIF</u> içindeki yüzdeler oran	<u>ORTA SINIF</u> içindeki yüzdeler oran	<u>ÜST SINIF</u> içindeki yüzdeler oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
Dindar Değil	7%	3%	1%	23%
Dindarlık Orta	49%	50%	46%	55%
Dindar	41%	43%	51%	19%
Cevap Yok	3%	5%	1%	3%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

YAŞ GRUPLARI	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelerik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
18-24	25%	23%	25%	28%
25-34	25%	24%	27%	25%
35-44	24%	25%	24%	21%
45+	26%	28%	24%	26%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

COĞRAFİ BÖLGELER	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelerik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran	içindeki yüzdelerik oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphesisi
Marmara	12%	17%	10%	10%
Ege	6%	2%	10%	6%
Akdeniz	12%	21%	8%	7%
İç anadolu	9%	13%	9%	2%
Karadeniz	9%	6%	12%	8%
Doğu Anadolu	7%	5%	11%	4%
Güney Doğu Anadolu	9%	18%	5%	6%
Istanbul	21%	10%	24%	30%
Ankara	8%	9%	5%	14%
Izmir	6%	1%	7%	13%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

KÜRTÇE VEYA DİĞER YEREL DİLLERİ BİLENLER VE GÜNDELİK HAYATLARINDA KULLANANLAR	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelik oran	içindeki yüzdelik oran	içindeki yüzdelik oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphecisi
Kürtçe Konuşanlar	14%	18%	11%	13%
Diğer Yerel Dilleri Konuşanlar	6%	6%	7%	5%
Hiç Bir Yerel Dil Konuşmayanlar	79%	76%	81%	82%
Yerel Dil: Fikri Yok/Bilmiyor/Cevap Yok	1%	0%	1%	0%
<b>TOPLAM</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

AYLIK HANE HALKI GELİRİ	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		içindeki yüzdelik oran	içindeki yüzdelik oran	içindeki yüzdelik oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphecisi
750 YTL ve altı	39%	53%	37%	24%
751-1200 YTL	26%	22%	28%	29%
1201-2400 YTL	22%	16%	23%	29%
2401 YTL ve Üstü	7%	4%	7%	14%
Gelir: Fikri Yok/Bilmiyor/Cevap Yok	5%	6%	6%	5%
<b>TOPLAM</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

		<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdelik oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdelik oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdelik oran
<b>AB'YE ÜYELİĞE DESTEK...</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM</b> içindeki yüzdelik oran	<b>Geleneksel Dindar</b> <b>Geleneksel Sağ</b> <b>Düşük Gelirli</b> <b>Orta Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>Zayıf AB'ci</b>	<b>Modern Dindar</b> <b>Yeni Sağ</b> <b>Orta Gelirli</b> <b>Yüksek Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>Güçlü AB'ci</b>	<b>Modern Dindar</b> <b>Geleneksel Sol</b> <b>Yüksek Gelirli</b> <b>Düşük Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>AB Şüphecisi</b>
Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliğini Destekliyor...	58%	56%	62%	51%
Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliğine Karşı...	32%	28%	29%	44%
Fikri Yok/Bilmiyor	9%	15%	8%	3%
AB Referandumu: Cevap Yok	1%	1%	0%	2%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

		<b>ALT SINIF</b> içindeki yüzdelik oran	<b>ORTA SINIF</b> içindeki yüzdelik oran	<b>ÜST SINIF</b> içindeki yüzdelik oran
<b>AB REFORMLARINDAN GÖRÜLEN FAYDA...</b>	<b>TÜM ÖRNEKLEM</b> içindeki yüzdelik oran	<b>Geleneksel Dindar</b> <b>Geleneksel Sağ</b> <b>Düşük Gelirli</b> <b>Orta Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>Zayıf AB'ci</b>	<b>Modern Dindar</b> <b>Yeni Sağ</b> <b>Orta Gelirli</b> <b>Yüksek Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>Güçlü AB'ci</b>	<b>Modern Dindar</b> <b>Geleneksel Sol</b> <b>Yüksek Gelirli</b> <b>Düşük Hızda</b> <b>Zenginleşme</b> <b>Beklentisinde</b> <b>AB Şüphecisi</b>
AB reformlarından fayda görmedik	31%	17%	30%	51%
AB reformlarından fayda gördük	59%	58%	66%	46%
AB Fayda: Fikri Yok / Bilmiyor	9%	22%	3%	1%
AB Fayda: Cevap yok	2%	3%	1%	1%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%



Yarın seçim olsa oy verilecek parti...	TÜM ÖRNEKLEM içindeki yüzdelik oran	ALT SINIF	ORTA SINIF	ÜST SINIF
		çindeki yüzdelik oran	çindeki yüzdelik oran	çindeki yüzdelik oran
		Geleneksel Dindar Geleneksel Sağ Düşük Gelirli Orta Hızda Zenginleşme Beklentisinde Zayıf AB'ci	Modern Dindar Yeni Sağ Orta Gelirli Yüksek Hızda Zenginleşme Beklentisinde Güçlü AB'ci	Modern Dindar Geleneksel Sol Yüksek Gelirli Düşük Hızda Zenginleşme Beklentisinde AB Şüphecisi
<b>AKP</b>	44%	44%	66%	0%
<b>CHP</b>	13%	7%	0%	47%
<b>MHP</b>	10%	10%	12%	4%
<b>DTP</b>	3%	6%	0%	6%
<b>Diğer Parti</b>	5%	5%	2%	10%
<b>Hiçbiri/Kararsız</b>	15%	15%	11%	22%
<b>Fikri Yok/Bilmiyor/Cevap Yok</b>	10%	13%	8%	11%
<b>TOPLAM</b>	100%	100%	100%	100%

**D) ORTA SINIFI KAVRAMSALLAŞTIRMA DENEMESİ**

Bu araştırmada, Türkiye’de sosyoekonomik konum (gelir ve statü) bakımından “orta sınıf” özelliği taşıyan, kültürel tutum bakımından ise “medeni değerler”e (“civic values”) sahip bir “medeni sınıf”ın olup olmadığını araştırıyoruz. Böyle bir “merkezi ve medeni” topluluğun, hem Aristo’nun siyaset teorisinde, hem de 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan gelişme ve modernleşme teorilerinde, demokratik bir rejimin sosyokültürel altyapısını veya önkoşulunu oluşturduğu söylenmiştir<sup>1</sup>. Peki, orta sınıfın hangi değerlerinin sistemsel istikrara ve demokratik rejime katkı yapabileceği düşünülmüştür? Söz konusu orta sınıf değerlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. ÖLÇÜLÜLÜK (MODERATION) (Kürt-Türk gibi etnik, İslamcı-Laikçi gibi dinsel, kadın-erkek gibi cinsel, Batı-Doğu gibi medeniyetsel, milliyetçi-liberal gibi siyasal kutuplaşmalarla karşılaştığında, kutupların birine savrulmak yerine, her ikisinin de iyi ve olumlu yanlarını bir merkezde buluşturma refleksine sahip olmak; amiyane tabiriyle kolay gaza gelmemek; kendi kişisel yaşantısında ve tüketim alışkanlıklarında da aşırılıklardan uzak durmak.)
2. KAMUSAL SORUMLULUK (PUBLIC RESPONSIBILITY) (Egoizmi aşmış olmak; toplumda kendi dışında başkalarının da yaşadığını, onların da kendisiyle aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunu idrak etmiş olmak; kendi haklarının sınırının başkalarının benzer haklarıyla çizildiğini bilmek; dolayısıyla, hakkına razı olmak ve başkalarının haklarına saygı göstermek; başkalarının haklarını çiğneyerek kendi çıkarı peşinde koşmamak; kamu malı ya da ortak mal kavramına sahip olmak; kamu malını kullanırken – parklar gibi, yollar gibi – özenli olmak.)

---

<sup>1</sup> Aristo’nun, orta sınıfın toplumsal düzenin istikrarı konusunda oynadıkları role ilişkin görüşleri için Politika başlıklı eserinden şu paragrafa bakılabilir: "It is clear then ... that the best partnership in a state is the one which operates through the middle people, and also that those states in which the middle element is large, and stronger if possible than the other two together, or at any rate stronger than either of them alone, have every chance of having a well-run constitution." (<http://library.thinkquest.org/18775/aristotle/socar.htm>). A.B.D.’nin dördüncü başkanı ve siyaset teorisyeni James Madison da 1792’de yazdığı bir denemede orta sınıfların merkeze çekici ve uzlaştırıcı rolünden bahsediyor: "By the silent operation of the laws, which, without violating the rights of property, reduce extreme wealth towards a state of mediocrity, and raise extreme indigence toward a state of comfort." (<http://www.thomhartmann.com/tencommandments.shtml> and Microsoft ® Encarta ® Reference Library 2005. © 1993-2004). 1950’li ve 1960’lı yıllar sosyal bilimlere damgasını vuran modernleşme okulunun önemli kuramcılarında Seymour Martin Lipset, 1859’da yazdığı bir makalesinde istikrarlı bir demokrasinin sosyal önkoşullarından ve bunların içinde bir orta sınıfın varlığının öneminden söz ediyor (Seymour Martin Lipset, 1959, "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy," American Political Science Review LII, s. 69-105.). Orta sınıfların, baskıcı üst sınıflar ve teslimiyetçi alt sınıflar karşısında yeni demokrasilerin sağlanmasında oynadıkları rolü anlatan daha yeni bir eser için de Daron Acemoglu ve James A. Robinson’ın birlikte yazdıkları *Economic Origins of Dictatorship and Democracy* (Cambridge University Press, 2006).

3. LİYAKATI ESAS ALMA (MÉRITOCRACY) (Hayatta edindiklerini ve kazandıklarını, aile, aşiret, cemaat, parti v.d. kolektivitelerin desteğiyle ya da miras yoluyla değil, kendi çabası ve yetenekleriyle edinmiş ve kazanmış olmayı daha değerli bulmak ve toplumun da böyle şekillenmesini istemek).
4. BİREYSELLİK (INDIVIDUALITY) (Kimliğini devlet, cemaat, yöre gibi bir kolektivitete referansla değil, kendi edinişiyle ve kazanımıyla tanımlamak.)
5. AKILCILIK (RATIONALITY) (Başına gelen olaylara anlam vermeye çalışırken, bireysel ve toplumsal sorunlara teşhis koyarken ve çözüm yolları ararken, duygularından ziyade aklına güvenmek; referans olarak astroloji ve din v.s. gibi metafizik sistemlere değil bilime güvenmek; kendisine ilk söylenene hemen inanmamak; şüpheci ve sorgulayıcı bir kafa yapısına sahip olmak; akılla temellendiremediği dogmalara ve tabulara sahip olmamak; aklın süzgecinden geçiremediği görüşleri, mesela din ve ahlak gibi, olsa bile, bunların normatif görüşler olduğunun ve aklın ve bilimin dışında kalması gerektiğinin farkında olmak.)

Guillermo O’Donnell gibi Arjantin, Şili ve Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerindeki demokratik deneyimleri analiz eden sosyal bilimciler, İlkay Sunar gibi Türk demokratikleşmesi üzerine yazan akademisyenler, böyle bir orta sınıfa sahip olmayan az gelişmiş kapitalist toplumlarda demokratik rejimlerin kaçınılmaz bir biçimde popülist bir karakter kazanacağı, rejimin otoriter kitlesel mobilizasyonlara, siyasi krizlere ve askeri darbelere açık olacağını teşhis etmişlerdir. Topraklara, ticarete ve fabrikalara hükmeden, komprador nitelikli, oligarşik karakterli dar bir hakim sınıf ile, yoksul kent göçmenleri ve topraksız köylü yığınları arasında kutuplaşmış toplumlarda, siyasi rejimin oligarşiye dayalı askeri-otoriter rejimlerle, yoksul kitleleri peşinden sürükleyen ve yine otoriter karakterli popülist-plebisiter demokrasiler arasında salınacağı da ileri sürülen tezlerden biri olmuştur. Bu salınımı durduracak ve demokrasiyi pekiştirecek gücün ise, oligarşik ve popüler sınıflar arasında yer alan bir orta sınıf olacağı iddia edilmiştir. Nitekim, Yunanlı siyaset teorisyeni Nicos Poulantzas, 1970’lerde Yunanistan, İspanya ve Portekiz’de diktatörlükten demokrasiye geçişleri incelerken, demokrasiye geçişleri sağlayan ve istikrarını garanti eden en önemli etkenin, bu güney Avrupa ülkelerinde 1960’lardan beri yaşanan sosyoekonomik dönüşümlerin ortaya çıkardığı ulusal orta sınıflar olduğu tespitini yapmıştır.

Devleti etkileme güçleri üst sınıflardan çok daha az, sayıları ve iç dayanışmaları da alt sınıflardan çok daha az olan orta sınıflar, bu görece ekonomik ve siyasal güçsüzlüklerini, geleneksel olarak entellektüel (bürokratik, bilimsel-teknolojik, sanatsal, ideolojik) güçleriyle telafi etmişlerdir. Orta sınıflar, Gramsci’nin bahsettiği “organik” ve “geleneksel” entellektüel tiplerinden, “geleneksel” entellektüelleri doğurmuş ve onlar aracılığıyla siyasal ve sivil toplumda bir güç ve prestiji ellerinde tutmuşlardır. Somut bir toplumsal sınıfın içinden çıkan, dünya görüşü o sınıfın dünya görüşüyle sınırlı olan, söyledikleri ve yaptıklarıyla o sınıfın çıkarlarını formüle eden ve savunan organik entellektüellerin aksine, geleneksel entellektüeller bir somut sınıfı değil bir ilkeyi, bir fikri,

bir ideali, bir kurumu, kısacası somut değil soyut ve yüce bir çıkarı temsil ettikleri iddiasındadırlar. Mevcudiyetlerinin meşru sebebi olarak da bu yüce davanın hizmetkârı olmalarını gösterirler. Din, Tanrı, Bilim, Üniversite, Devlet, Kanun, Hukuk, Aydınlanma, Eğitim, Kalkınma, Kanun, Düzen bu yüce davaların başta gelenleridir. Orta sınıflar, geleneksel aydın kadrolarını doldurarak ekonomik ve siyasi güçsüzlüklerini telafi edebildikleri ölçüde, bir varkalma krizi yaşamazlar. Ancak, bazı tarihsel dönüm noktalarında, gerek üst sınıflar otoriter yöntemlerle, gerekse alt sınıflar popülist-demokratik mekanizmalar yoluyla, orta sınıfları bu entellektüel kadrolardan tamamen veya kısmen tasfiye etmek isterler. Bu durumda, orta sınıflar toplumdaki tek güç ve itibar dayanaklarının sallanmaya başladığını görerek bir kriz durumuna girerler. İşte bu kriz anlarında, orta sınıfların önüne, Albert Hirschmann’ın kuramsallaştırdığı gibi, üç stratejik seçenek çıkar: “loyalty” (sisteme sadakat; sisteme sadık kalma), “voice” (sistemi protesto; sesini yükseltme, eylemlileşme), “sistemi terketme” (sinme; siyasetten çekilme, sessizleşme).

Orta Sınıflar, tarihsel olarak ürkek sınıflardır. Kendilerini korumak için, ne üst sınıflar gibi devlet güçlerini etkileyebildiklerinden, ne de alt sınıflar gibi (din, etnisite, hemşerilik, geniş aile, aşiret temelinde şekillenen) kuvvetli kollektif bağları ve iç dayanışmaları olduğundan, bir tehditle karşı karşıya kaldıklarında, “sistemi protesto” (bireysel ya da kollektif eylemlerle sesini yükseltme) seçeneğinden ziyade, “sistemi terketme” (sessizleşme, eylemsizleşme, yeraltına çekilme) seçeneğine meylederler. “Sistemi terketme” seçeneği şartlara göre çeşitli biçimler alabilir. Bu biçimler arasında başta gelenlerini şöyle sayabiliriz: kamu alanından çıkarak kendi özel hayatına çekilme; entellektüel enerjisini politika yerine ekonomiye, bilime, kültür ve sanat faaliyetlerine yöneltme; muhafazakar taşra şehirlerinden metropollere göçetme; kendi ülkesinden daha güvenli bir hayata sahip olacağı bir başka ülkeye göçetme. Türkiye’de orta sınıfların, istedikleri gibi yaşama imkanlarının daraldığı muhafazakar taşra şehirlerinden Ankara, İstanbul gibi metropollere göçetme eğilimi 1970’lerle birlikte hızlanmıştır. Bu iç göçün sonucu olarak Anadolu’da bir çok kent eğitilmiş orta sınıflarını kaybetmeye başlamıştır. Göçedenlerin yerini de o kentlerin kırsal alanlarından kimselerin doldurmasıyla, bir çok Anadolu kentinin demografik dokusu değişmiş, kültürel dengesi bozulmuş, kentler gitgide daha muhafazakar, daha yoksul, daha köylü bir karakter kazanmıştır.

Baskı rejimlerinde yaşayan eğitilmiş orta sınıfların, rejime olan sadakatleri sona erdiğinde, “protesto” ve “terketme” opsiyonlarından birini nasıl ve neden tercih edeceği konusunda 19. yüzyıl Rus romancısı Dostoyevski’nin iki romanı çok öğreticidir. “Yeraltından Notlar” adlı romanda, toplumdaki çekilmiş, kendi dünyasında yaşayan, çok zeki ama içi nefret dolu, başkalarına ve düzene olan öfkesini dışavuramadığı için sürekli kendisiyle konuşan bir küçük memurun hatıra defterini okuruz. Dostoyevski, “Ecinniler” adlı romanında ise, bu kez de “protesto” opsiyonunu seçerek Çarlık’ı yıkmak gayesiyle terör eylemleri planlayan ve uygulayan popülist aydınların iç dünyasını anlatır. Çek yazar Milan Kundera’nın *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* romanı, siyasal baskı ve etkisizlik karşısında iç dünyalarına, iç gruplarına, sanata ve cinselliğe “hicret eden” Çek aydınlarının hikayesini anlatır. ABD’de 1950’li yıllardaki McCarthy baskı döneminde lanetlenen bir dizi sanatçı ve akademisyen de, 1968’li yıllara dek süren bir rücu döneminden

geçmişlerdi. Amerikalı siyaset bilimci Robert Bates, sosyalist rejimlerin çöküşünü, 1970’lerde başlayan bilişim devrimine ayak uyduramamalarına bağlıyor. Buna temel neden olarak da, sosyalist rejimlerin bu teknolojik devrimi yapacak ya da ülkeye getirecek entellektüel iş gücüne, entellektüellere, bilim adamlarına iktidardan pay vermemelerini ve onların da “terketme” seçeneğini kullanarak rejimleri terk ettiklerini gösteriyor, ya iç gruplarına dönerek (Kundera’nın anlattığı gibi) ya da bilfiil ülkeyi terkederek.

Türkiye’de, orta sınıflar, daha doğrusu bu sınıfların üniversiteli gençleri, 1960’lı ve 1970’li yıllarda “protesto” seçeneğini siyasal şiddeti de içermek üzere kullandılar. Bu yıllarda devlet, biri 1971’de ve 1980’de olmak üzere, iki kez bu orta sınıf eylemliliğini darbeye bastırıldı. Bu iki darbe sonrasında, özellikle de 1980’den sonra, okumuş-yazmış kesim “protesto” seçeneğinin risklerini görerek, aktiflikten pasifliğe doğru bir geçiş yaptı. 1980’lerde Turgut Özal Gramsci’nin “pasif devrim” kavramını hatırlatan bir biçimde, orta sınıfları “ekonomi”ye entegre etme yoluyla ve bir tür “ekonomizm” ideolojisi içerisinde sisteme bağlamaya çalıştı. Bu ekonomist ideoloji, girişimciliği, bireyciliği, tüketimi ön plana çıkararak, orta sınıfları siyasal davalardan ve bağlanmalardan büyük ölçüde arındırdı. Daha önemlisi ise, orta sınıfları, 1970’lerde yaklaştıkları ve Ecevitçilik bayrağı altında bir toplumsal koalisyonda biraraya geldikleri yoksul kitlelerden uzaklaştırarak, varlıklı üst sınıfların ideolojik yörüngesine soktu. Orta sınıf aydınlarının, 1960’lı ve 1970’li yıllarda alt sınıflarla kurdukları koalisyonu bırakıp, 1980’li yıllardan başlayarak üst sınıflara yanaşmaya başlamaları, sadece Türkiye’de yaşanan bir olgu olmadı. James Petras, “the Metamorphosis of Latin American Intellectuals” adlı yazısında, aynı sürecin Latin Amerika ülkelerinde nasıl yaşandığını anlatıyor.

Türk orta sınıflarının geleneksel olarak merkez sol ve merkez sağ partilere oy verdiği bilinir. Geleneksel merkez sağ partilerin oy gücü 1990’lı yıllar boyunca azaldı ve Kasım 2002 seçimlerinde dibe vurdu. Merkez sol partilerden DSP de aynı süreçte yok olurken, CHP ise ılımlı sol çizgisinden saparak sert “ulusalcı” bir çizgiye kaydılar. Bu durumda, siyasi arenada orta sınıfların geleneksel bir temsilcisi kalmamış oldu. AKP’nin ise, laiklik kaygısı ve dar kadrocu tutumu nedeniyle, orta sınıfların “sol-laik” eğilimli kesiminin güvenini kazanması zor görünüyor. Geleneksel orta sınıfların bu konjonktürde bir temsil krizi yaşadığından sözedilebilir. Bu temsil krizinin kısa vadede iki sonuca yolaçacağı öngörülebilir. Birincisi “protesto” opsiyonunu kullanmak, ki Nisan ve Mayıs aylarındaki geniş katılımlı mitingler bunun bir örneğiydi. İkinci muhtemel sonuç ise “sistemi terketme” opsiyonuna meyletmek. “Terketme” opsiyonu, bugünün şartlarında, seçimlerde oy kullanmamaktan, genel bir yılgınlık ve umutsuzluğa kapılmaya, komplo teorilerinin peşine takılıp başına gelen kötülüklerle sebep olduğuna inanılan hayali düşmanlar aramaktan, yurtdışına göçetme planları yapmaya dek bir dizi biçim alabilir. Bu araştırma, öncelikle orta sınıf katmanlarının gelir, statü, siyasal tercihler gibi nisbeten “nesnel”, ve kültürel değerler gibi nisbeten “öznel” ölçütler açısından belirlemeyi amaçlıyor. Orta sınıf katmanlarının yaşadığımız günlerde “sistemi terketme”, “sistemi protesto” ya da “sisteme sadakat” stratejilerinden hangisine daha yakın durduğunu saptamak da araştırmanın amaçlarından biri.